

УДК 94 (437) «1968.01/1968.08»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Ігор Філіпчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12

e-mail: 30na40@ukr.net

З теми «Празької весни» написано багато праць і постійно з'являються нові, що дозволяє говорити про багатоаспектність проблеми. Одним з малодосліджених аспектів є інтелектуальний потенціал «Празької весни».

Огляд джерел з історії формування інтелектуального потенціалу «Празької весни» не був предметом спеціального дослідження. Тому метою статті є аналіз джерельної бази означеної проблеми.

Дослідження зазначеного аспекту обумовило використання основного кола джерел, які за характером можна умовно поділити на такі п'ять груп: 1) опубліковані збірники документів; 2) програмні документи Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ) та громадських організацій; 3) праці, інтерв'ю ідеологів «Празької весни» та чехословацьких інтелектуалів; 4) мемуари учасників «Празької весни»; 5) матеріали суспільно-політичних періодичних видань Чехословацької Соціалістичної Республіки (1956-1968 рр.).

Про важливість теми «Празької весни» для історичної науки свідчить значна кількість збірників документів, що були опубліковані починаючи з 1968 р. і до сьогодні.

У період «нормалізації» тема чехословацької кризи була одним із полів боротьби радянської ідеології, свідченням чого є збірники документів, що вийшли вже після серпня 1968 р. і були орієнтиром для радянських журналістів і науковців та ідеологічною підтримкою версії «запрошення» військ Організації Варшавського Договору (ОВД) «здоровими силами» КПЧ. Так, у 1971 р. у видавництві «Політвидав» вийшла праця «Правда перемагає. Матеріали чехословацької періодики, що викривають підривно діяльність антисоціалістичних і право-портуністичних сил ЧСРР у 1968 році – на початку 1969 року», в анотації до якої зазначено: «уміщені у книзі матеріали допомагають зрозуміти витоки та суть кризових подій у Чехословаччині у 1968-1969 роках. Особливий інтерес викликають виступи та інтерв'ю партійних та державних діячів товаришів Г. Гусака, Л. Свободи, В. Біляка, А. Індри, О. Швесткі,

Д. Кольдера та ін. Наведені факти показують справжнє обличчя тих, хто організував атаку на соціалістичний лад у Чехословаччині, розповідають про причини виключення з партії О. Дубчека, О. Черніка та ін.» [1]. У кінці 1968 р. у СРСР виходять брошури на зразок «До чехословацьких подій: факти, документи, свідчення преси і очевидців», метою яких було дискредитувати ідеї, народжені у процесі демократичних перетворень у Чехословаччині, що свідчило про їхню реальну силу [2]. А також «Уроки розвитку кризи в Компартії Чехословаччини та суспільстві після XIII з'їзду КПЧ. Документ прийнятий на пленумі ЦК КПЧ в грудні 1970 р.», документ який упродовж доби «нормалізації» служив офіційною основою для висвітлення чехословацької кризи 1967-1968 рр. У ньому зусилля реформаторів по виходу з кризи тлумачилися як «контрреволюційний заколот блоку правих ревізійністських та антисоціалістичних сил», а інтервенція ОВД – як «інтернаціоналістична акція» [3, с. 9-10].

У 1973 р. видавництво «Вища політична школа ЦК КПЧ» випустила останню, третю частину збірника документів «КПЧ та культура», у якій висвітлюється культурна політика КПЧ у 1960-1971 рр. Хоча збірник, як і інші праці цього періоду, не можна назвати об'єктивним, адже документи підбирались задля прославлення благодатного впливу КПЧ на розвиток чехословацької культури, проте він дає можливість проілюструвати політику КПЧ та її керівництва у галузі культури [4].

Представники чехословацької еміграції теж інтенсивно працювали над проблематикою чехословацької опозиції починаючи з 1970-х рр. Вагомий внесок у дослідження історії соціалістичної політичної опозиції періоду 1968-1972 рр. зробив І. Пелікан, розробляючи документальну базу. Колишній директор Чехословацького телебачення (1963-1968 рр.) І. Пелікан видав у 1973 р. у Парижі документальне видання «Говорить Прага» [5], у 1974 р. у ФРН вийшов його збірник документів «Соціалістична опозиція в Чехословаччині», а у 1976 р. у Лондоні вийшла англійська версія [6].

У 1993 р. Інститут сучасної історії Академії наук Чехословацької Республіки видав працю «Джерела Празької весни 1968-1969. Збірник праць і документів про некапітулянтські настрої в чехословацькому суспільстві» (відповідальні редактори І. Пецка та В. Пречан). Збірник був спробою аналізу окремих складових і розвитку подій у різних частинах суспільного життя. Збірник поділений на три самостійні частини, що взаємодоповнюють одна одну. У першій частині представлені дослідження, у яких висвітлюється роль Ф. Кригля, Л. Свободи та парламенту Чехословаччини в серпневих подіях 1968 р., історія Координаційної комітету творчих спілок, що опираються на раніше не відомі джерела (архівні документи Федеральних зборів). У другій частині зібрано документи, що висвітлюють спробу профспілок організувати генеральний страйк, діяльність студентського руху та інтелектуалів у серпні 1969 р. У третій частині подана хронологія головних подій «Празької весни», починаючи від IV з'їзду Спілки письменників Чехословаччини (27.06.1967 р.) до прийняття законодавства про федералізацію Чехословаччини (20.12.1970 р.) [7].

Основу джерельної бази з теми «Празької весни» загалом, і питання інтелектуального потенціалу зокрема складає багатотомне видання «Джерела до історії чехословацької кризи в 1967-1970 рр.», яке стало своєрідним підсумком співпраці Урядової комісії Чехословацької Федеративної Республіки (ЧСФР) із аналізу подій 1967-1970 рр. та Інституту сучасної історії Академії наук ЧР (робота почалася у 1991 р., тобто до розпаду ЧСФР. – *І.Ф.*). Редакційна рада складалася з окремих груп науковців, до складу яких входили історики з Інституту сучасної історії АН ЧР, Інституту історії Армії ЧР, Карлового університету, Вищої школи економіки у Празі, Вищої школи педагогіки у Градці Кралове, Політологічного відділення АН Словаччини, інституту історії АН Словаччини, управління архіву МВС ЧР. У виданні розглядаються такі одинадцять тем: 1. Спонтанні прояви «Празької весни». 2. Громадянське суспільство. 3. Національні збори у серпні 1968 р. 4. Міжнародний аспект чехословацької реформи. 5. Федералізація чехословацької держави. 6. Військовий аспект чехословацької кризи. 7. МВС та Служби безпеки у період «Празької весни». 8. Виконавча влада (уряд і президент). 9. Політична система (КПЧ та КПС). 10. Економічна реформа. 11. «Празька весна» у ЗМІ.

Видання охоплює матеріали, що містяться у

Центральному державному архіві ЧР, Словацькому національному архіві, архівах вищих державних органів, документосховищах господарських, громадсько-політичних і громадських організацій, культурно-національних товариств, у приватних архівах, Чехословацькому документальному центрі Шейнфельд-Шварценберг, а також архівів низки інших суб'єктів – учасників суспільних змін у країні у 1968 р. Значний інтерес становлять і статистичні дані про різні напрями економічного та суспільно-політичного життя країни у зазначений період. Особливо це стосується результатів соціологічних опитувань та їх попереднього аналізу як органами державної влади, так і представниками громадськості [8-15].

Українські дослідники теж зробили свій внесок у розвиток документальної бази «Празької весни». Так у № 1-2 за 2008 рік український науково-документальний журнал «3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» у рубриці до 40-річчя «Празької весни» 1968 року опублікував низку документів, що висвітлювали ставлення громадян Чехословаччини до реформаторського курсу КПЧ, реакцію української діаспори Чехословаччини на «Програму дій КПЧ» та реакцію населення Чехословаччини щодо проголошених у країні реформ [16]. Ці документи допомагають оцінити силу впливу ідей «Празької весни» на українців Чехословаччини.

Цікавою є хрестоматія, що вийшла у видавництві Московського університету у 2013 р. Вона містить унікальний документальний матеріал, який вводиться до обігу вперше, дає можливість безпосередньо познайомитися з першоджерелами з історії опозиційного та дисидентського руху у країнах Центральної та Південно-Східної Європи, зокрема у Чехословаччині наприкінці 1960-х – 1980-х роках. Відтворюються конкретні документальні свідчення інтенсивних пошуків в опозиційному середовищі країн регіону ідеологічних концепцій і моделей, альтернативних усталеному режиму, а також програм політичних і соціальних трансформацій. Опубліковані документи системно відображають еволюцію та структуру опозиційних течій у регіоні, допомагають орієнтуватися в їх широкому спектрі, що дозволяє зафіксувати ключові пункти історії кожної з шести країн, порівнювати моделі протестних рухів з аналогічними рухами в інших регіонах світу [17].

Важливе значення у вивченні ідейних витоків «Празької весни» мають джерела, що складають другу групу – програмні документи КПЧ та провідних громадських організацій, а

саме: «Програма дій КПЧ», «Ваша нинішня криза» і «Маніфест КАНу» І.Світека та маніфест «2000 слів робітників, селян, службовців, науковців, митців і до всіх» Л. Вацуліка [12; 15; 18; 19]. Ці документи висвітлюють бачення майбутнього розвитку Чехословаччини комуністами-реформаторами й опозиційними громадськими об'єднаннями. «Програма дій КПЧ» завдяки своєму ліберальному характеру стала унікальною спробою модернізації політичної системи радянського зразка, але через швидкий темп процесу демократизації чехословацького суспільства, на момент своєї появи вона вже була досить консервативною. Тим часом інтелектуальна опозиція у своїх програмних творах вимагала подальшого і більш рішучого розвитку процесу демократизації політичної системи.

Важливим джерелом дослідження внеску чехословацьких письменників у процес лібералізації суспільного життя є опублікований у 1968 р. протокол IV з'їзду Спілки письменників Чехословаччини (1967). Його відкрита публікація стала свідченням демократичних прагнень реформаторського крила КПЧ на чолі з О. Дубчеком, проте слід зазначити, що у протоколі не відображено тексту листа О. Солженіцина, зміст якого викликав на з'їзді гостру дискусію [20].

Враховуючи проблематику нашого дослідження, особливого значення набувають джерела, що складають третю групу – праці, інтерв'ю ідеологів «Празької весни» та чехословацьких інтелектуалів. Ці джерела можна поділити на дві групи. До першої групи входять праці та статті лідерів реформаторського крила КПЧ О. Дубчека, Й. Сморковського, О. Шика, З. Млинаржа, а до другої – праці представників ліберальної частини чехословацької інтелігенції.

Хоча О. Дубчек не був автором головних ідей, що виникли серед комуністів-реформаторів і були взяті за основу «Програми дій КПЧ», однак йому належить вирішальна роль у процесі їх поширення як у партійному середовищі, так і в чехословацькому суспільстві, а також у справі їх відстоювання перед кремлівським керівництвом [21-27].

Значний внесок у справу поширення ідей «Празької весни» та правильного їх сприйняття громадянами Чехословаччини, у відстоювання керівної ролі КПЧ зробив Й. Сморковський у своїх виступах на пленарних засіданнях ЦК КПЧ й у засобах масової інформації [28-32].

У галузі економічної теорії беззаперечним

лідером був О. Шик, який у своїх працях [33-35] розкриває головні аспекти функціонування економічної системи, що поєднувала елементи ринку та плану і мала на меті замінити застарілу командно-адміністративну систему управління економікою сталінського зразка. А враховуючи ту обставину, що праці були написані у період з 1953 р. по 1987 р., це також дає можливість простежити еволюцію його поглядів і чинники, що впливали на її напрямок і розвиток.

Як головну можна визначити працю О. Шика «План і ринок при соціалізмі» (1968) [36]. У праці автор досліджує та полемізує з приводу розвитку соціалістичної товарно-грошової теорії, аналізує наслідки її практичного застосування у чехословацькій економіці, головні чинники функціонування соціалістичної економіки, такі як план, ринкові відносини, й у цьому контексті – природу ціноутворення, сутність і функції грошей. Його концепція соціалістичного планування передбачає достатньо простору для розвитку справжнього товарного виробництва та ринку.

Внесок З. Млинаржа у формування інтелектуального потенціалу «Празької весни» полягає у розробці юридичної основи для втілення у життя ідеї чехословацької національної моделі «демократичного соціалізму», що полягала у запровадженні деяких демократичних елементів у систему абсолютної влади КПЧ [37-43].

До другої групи належать праці представників ліберальної частини чехословацької інтелігенції, таких як письменник і журналіст Л. Вацулік [20; 44-46], драматург В. Гавел [20; 47], філософ, науковий співробітник Інституту філософії ЧСАН Р. Калівода [48-50], драматург І. Кліма [20; 51-54], професор філософії Карлового університету К. Косік [55-60], філософ І. Світак [61-65] та ін.

Такий поділ зумовлений тим, що лідери реформаторського крила КПЧ через своє політичне становище були досить поміркованими у питанні радикалізму реформ, тим часом як представники інтелектуалів, не маючи політичних зобов'язань, продукували радикальніші ідеї та вимагали від керівництва країни більш рішучих кроків на шляху реформ.

Краще зрозуміти проблему інтелектуальних витоків «Празької весни» допомагають джерела, що формують четверту групу – сподади безпосередніх учасників і головних генераторів ідей лібералізації: З. Млинаржа, О. Шика, Ч. Цісаржа, Ї. Гаєка, О. Дубчека [66-70]. Мемуари дозволяють на основі різних оцінок

більш об'єктивно оцінити позицію, яку займали діячі «Празької весни» щодо тих чи тих подій. Аналіз мемуарів лідерів комуністів-реформаторів дає підстави стверджувати, що серед них не існувало спільного підходу як до розуміння ситуації під час чехословацької кризи, так і в оцінці цих подій 30-40 років потому.

Враховуючи певну суб'єктивність, особливе місце серед джерел досліджуваної проблеми посідають матеріали п'ятої групи – матеріали суспільно-політичних періодичних видань ЧССР (1956-1968 рр.).

Найбільш впливовими серед чехословацьких періодичних видань були такі часописи як «Руде право» («Rudé právo») та «Літерарні новіни» («Literární noviny»), «Літерарні листи» («Literární listy»), «Лісти» («Listy»), «Культурні творба» («Kulturní tvorba»).

Хоча всі чехословацькі видання були державними та контролювались державними та партійними ревізійними органами, можна говорити про опозиційний характер таких часописів, як «Літерарні новіни», «Культурна життя», «Студент», які постійно розміщували на своїх сторінках критичні статті, що виходили за рамки офіційної ідеології.

А у період активної фази чехословацької кризи (квітень-серпень 1968 р.) навіть друкований орган ЦК КПЧ «Руде право» друкував дуже критичні матеріали про діяльність КПЧ та уряду, а також роздуми щодо різних суспільних проблем і способів їх вирішення, що викликало неприховане невдоволення серед лідерів комуністів-реформаторів.

Отже, у контексті нашого дослідження особливого значення набувають такі джерела, як праці учасників «Празької весни», що були написані безпосередньо у досліджуваний період і становили складову інтелектуальної основи процесу лібералізації чехословацького суспільства, а також матеріали чехословацьких періодичних видань, які не лише активно висвітлювали все різноманіття ліберальних ідей, а й характеризували їх сприйняття чехословацьким суспільством. Разом із тим, та значна увага, що приділяється чеськими та словацькими науковцями темі «Празької весни», значно полегшила доступ до масиву джерел і дозволила не тільки вирішити поставлені автором завдання, але й продовжити у майбутньому розпочате дослідження у контексті інтелектуальної історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правда побеждает. Материалы чехословацкой печати, разоблачающие подрывную деятельность антисоциалистических и правооппортунистических сил в ЧССР в 1968

году – начале 1969 года [под ред. К.Н. Сванидзе]. – М.: Политиздат, 1971. – 440 с.

2. K událostem v československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků.– Moskva: Tisková skupina sovětských žurnalistů, 1968. – 159 s.

3. Уроки кризисного развития в Компартии Чехословакии и обществе после XIII съезда КПЧ. Документ принятый на пленуме ЦК КПЧ в декабре 1970 г. – М.: Политиздат, 1971. – 63 с.

4. KSČ a kultura: Sborník dokumentů, projevů a článků ke kulturní politice KSČ. Díl III. 1960-1971 / V. Šeda, Š.Paluda, V. Hnízdo. – Praha: Vys. škola polit. ÚV KSČ, 1973. – 248 s.

5. Pelikan J. Ici Prague. L'opposition intérieure parle / J. Pelikan. – Paris: Callimard, 1973. – 426 p.

6. Pelikan J. Socialist opposition in Eastern Europe: the Czechoslovak example / J. Pelikan.– London: Allison & Busby, 1976. – 221 p.

7. Proměny pražského jara 1968-1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti [připravili a uspořádali J. Pecka a V. Prečan]. – Brno: Doplněk, 1993. – 446 s.

8. Pecka J. Spontánní projevy Pražského jara 1968-1969, 1.díl / J. Pecka. – Praha-Brno: ÚSD – Doplněk, 1993. – 296 s.

9. Pecka J. Občanská společnost 1967-1970. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, 2. díl, 2. svazek: sociální organismy a hnutí Pražského jara / J. Pecka, J. Belda, J. Hoppe. – Praha-Brno: ÚSD – Doplněk, 1998. – 446 s.

10. Cigánek F. Národní shromáždění. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, 3. díl, 1. svazek: kveten 1967 – červenec 1968 / F. Cigánek. – Praha-Brno: ÚSD – Doplněk, 2002. – 468 s.

11. Felcman O. Vláda a prezident Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, 8. díl, 1. svazek: Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968) / O. Felcman. – Praha-Brno: ÚSD – Doplněk, 2000. – 501 s.

12. Komunistická strana československa. Ediční řada. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. díl 9. svazek 1: Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968) / J. Vondrová, J. Navrátil, J. Moravec. – Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Doplněk, 1999. – 644 s.

13. Vondrová J. Komunistická strana československa. Ediční řada. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. díl 9. svazek 2: Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968) / J. Vondrová, J. Navrátil. – Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Doplněk, 2000. – 488 s.

14. Vondrová J. Ekonomická reforma 1965-1969. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. díl 10 / J. Vondrová. – Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2010. – 488 s.

15. Hoppe J. Pražské jaro v mediích. Výběr z dobové publicistiky. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, 11. díl / J. Hoppe. – Praha-Brno: ÚSD – Doplněk, 2004. – 444 s.

16. «Празька весна» у документах Галузевого державного архіву Служби безпеки України [упорядкув. О. Бажан] // 3 архівів ВУЧК ГПУ НКВД КГБ. – 2008. – № 1-2. – С. 58-63.

17. Протестные движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Конец 1960-х – 1980-х гг. Хрестоматия / отв. ред. К.В. Никифоров. – М.: Издательство Московского университета, 2013. – 400 с.

18. Hoppe J. Dvojí identita Klubu angažovaných nestraníků: Před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989 / J. Hoppe, J. Suk. – Praha: Nakladatelství Euroslavica, 2008. – 166 s.

19. Dva tisíce slov // Literární listy. – 1968. – № 18. – S. 1, 3

20. IV sjezd svazu Československých spisovatelů (Protokol). – Praha: Československý spisovatel, 1968. – 221 s.

21. Celopražský aktiv funkcionářů KSČ. Z projevu soudruha Alexandra Dubčeka // Rudé právo. – 1968. – 9 dubna. – S. 1-2.

22. Dubček A. K otázkám obrodnozovacieho procesu v KSČ; vybrané prejavy prvého tajemníka ÚV KSČ soudruha Alexandra Dubčeka / A. Dubček. – Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatury, 1968. – 245 s.

23. Interview soudruha A. Dubčeka italskému listu «Unita» // Rudé právo. – 1968. – 1 dubna. – S. 1-2.

24. Nadále půjdeme cestou nastoupenou po lednu. Soudruh A. Dubček v televizním a rozhlasovém projevu // Rudé právo. –

1968. – 19 července. – S. 1.

25. Projev prvního tajemníka ÚV KSČ sodruha A. Dubčeka na společném zasedání ÚV KSČ, ÚV Národní fronty a vlády ve Španělském sále // Rudé právo. – 1968. – 23 února. – S. 1-2.

26. Rozhovor «Rudé právo» a «Pravda» se soudruhem A. Dubčekem // Rudé právo – 1968. – 9 dubna. – S. 1-2.

27. Z prvního dne jednání VII sjezdu JZD. Projev sodruha Alexandra Dubčeka // Rudé právo. – 1968. – 2 února. – S. 1-2.

28. Diskuse na plenárním zasedání ÚV KSČ. Sodruh Josef Smorkovský // Rudé právo. – 1968. – 4 dubna. – S. 2-3.

29. Smorkovský J. Jak nyní dál. Nad závěry lednového plenu ÚV KSČ / J. Smorkovský // Rudé právo. – 1968. – 9 února. – S. 3.

30. Smorkovský J. Jeden tisíc slov / J. Smorkovský // Rudé právo. – 1968. – 5 července. – S. 3.

31. Smorkovský J. Oč dnes jde? / J. Smorkovský // Práce. – 1968. – 21 ledna. – S. 1.

32. Smorkovský J. Zrychlit krok! / J. Smorkovský // Rudé právo. – 1968. – 19 května. – S. 1-2.

33. Šik O. Ekonomika a zájmy. Jejich vzájemné vztahy do socialismu / O. Šik. – Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968. – 355 s.

34. Šik O. O průmyslové a zemědělské výrobě / O. Šik // Rudé právo. – 1968. – 27 června. – S. 6.

35. Šik O. Jak žijeme. O čem se nesmělo mluvit / O. Šik // Rudé právo. – 1968. – 2 července. – S. 3.

36. Šik O. Plán a trh za socialismu / O. Šik. – Praha: Academia, 1968. – 362 s.

37. Mlynář Z. Stát a člověk / Z. Mlynář. – Praha: Svobodné slovo. – 1964. – 191 s.

38. Mlynář Z. K demokratické politické organizaci společnosti / Z. Mlynář // Nová mysl. – 1968 – № 5. – S. 607-627.

39. Mlynář Z. Co dal s naší demokracií? / Z. Mlynář // Rudé právo. – 1968. – 26 března. – S. 3.

40. Mlynář Z. Co může přinést rozvoj demokracie dělníkům? / Z. Mlynář // Rudé právo. – 1968. – 20 dubna. – S. 3.

41. Mlynář Z. Dnešní situace a náš politický systém / Z. Mlynář // Rudé právo. – 1968. – 14 března. – S. 3.

42. Mlynář Z. Nasě politická soustava a délba moci / Z. Mlynář // Rudé právo. – 1968. – 13 února. – S. 3.

43. Mlynář Z. Nástup strany k nové politice / Z. Mlynář // Rudé právo. – 1968. – 7 dubna. – S. 1.

44. Vaculik L. A co dělníci / L. Vaculik // Literární listy. – 1968. – № 6. – S. 5.

45. Vaculik L. Aktivní prostor / L. Vaculik // Listy. – 1968. – № 7-8. – S. 9.

46. Vaculik L. Kdo dělá režim / L. Vaculik // Literární listy. – 1968. – № 9. – S. 6.

47. Havel V. Na téma opozice / V. Havel // Literární listy. – 1968. – № 6. – S. 4.

48. Kalivoda R. Demokratizace a kritické myšlení / R. Kalivoda // Literární listy. – 1968. – № 10. – S. 1, 13.

49. Kalivoda R. Demokratizace a kritické myšlení / R. Kalivoda // Literární listy. – 1968. – № 11. – S. 6.

50. Kalivoda R. Vstah stranickosti a vědeckosti, ideologie a vědy v marxistické filosofii a teorii / R. Kalivoda // Literární noviny. – 1956. – № 52. – S. 3.

51. Klíma Ivan: Důvěra v necenzurovaný rozum / I. Klíma // Literární listy. – 1968. – № 1. – S. 11.

52. Klíma I. O svobodě tisku / I. Klíma // Literární listy. – 1968. – № 7. – S. 2.

53. Klíma I. Předsjezdové obavy / I. Klíma // Literární listy. – 1968. – № 19. – S. 1.

54. Klíma I. Jeden projekt a jedna strana / I. Klíma // Literární listy. – 1968. – № 9. – S. 1, 6.

55. Kosík K. Dialektika konkrétního / K. Kosík. – Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1966. – 192 s.

56. Kosík K. Hegel a naše doba / K. Kosík // Literární noviny. – 1956 – № 48. – S. 3.

57. Kosík K. Iluze a realismus / K. Kosík // Listy. – 1968. – № 1. – S. 1.

58. Kosík K. Naše nynější krize / K. Kosík // Literární listy. – 1968. – № 7. – S. 3.

59. Kosík K. Přeludy a socialismus / K. Kosík // Literární noviny. – 1957. – № 10. – S. 3, 6.

60. Kosík K. Rozum a svědomí / K. Kosík // Literární listy. – 1968. – № 1. – S. 1.

61. Sviták I. Někteří příčiny zaostávání teorie / I. Sviták // Literární noviny. – 1956. – № 16. – S. 5.

62. Sviták I. Filosofie a život / I. Sviták // Literární noviny. – 1956. – № 54. – S. 3.

63. Sviták I. Otevřený dopis dělníkům a technikům Dolu Doubrava v Ostravě / I. Sviták // Literární listy. – 1968. – № 8. – S. 4.

64. Sviták I. Důsledky slov / I. Sviták // Literární listy. – 1968. – № 21. – S. 1, 4.

65. Sviták I. Dialektický zola / I. Sviták // Kulturní tvorba. – 1968. – № 23. – S. 10.

66. Млынарж З. Мороз ударил из Кремля / З. Млынарж. – М.: Республика, 1992. – 287 с.

67. Шик О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность; / О. Шик. – М.: Прогресс, 1991. – 392 с.

68. Cisař Č. Paměti. Nejen o žakulisí Pražského jara / Č. Cisař. – Praha: SinCon, 2005. – 1283 s.

69. Hájek J. Paměti / J. Hájek. – Praha: ÚMV, 1997. – 350 s.

70. Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka / [editor Jiří Hochman]. – Praha: Svoboda-Libertas, 1993. – 296 s.

Філіпчук Ігор Інтелектуальний потенціал «Празької весни»: джерелознавчий аналіз

У статті досліджується процес формування ідейної основи будівництва у Чехословаччині «соціалізму з людським обличчям» у контексті історії кризи 1967-1970 рр. Проблема інтелектуального потенціалу «Празької весни» висвітлюється у контексті аналізу необхідного комплексу джерел. Характеризуються основні групи джерел з означеної проблеми, визначається їх наукова інформаційна цінність. Наголошується, що найчисленнішу групу джерел становлять матеріали особового походження (мемуари та праці, інтерв'ю ідеологів «Празької весни» та чехословацьких інтелектуалів), а також матеріали чехословацьких періодичних видань, що зумовлено специфікою предмета дослідження.

Ключові слова: «Празька весна», соціалістична демократія, ідеї інтелектуальний потенціал, історичні джерела

Филипчук Игорь Интеллектуальный потенциал «Пражской весны»: источниковедческий анализ

В статье исследуется процесс формирования идейной основы строительства в Чехословакии «социализма с человеческим лицом» в контексте истории кризиса 1967-1970 гг. Проблема интеллектуального потенциала «Пражской весны» освещается в контексте анализа необходимого комплекса источников. Характеризуются основные группы источников по данной проблеме, определяется их научная информационная ценность. Отмечается, что самую многочисленную группу источников составляют материалы личного происхождения (мемуары и труды, интервью идеологов «Пражской весны» и чехословацких интеллектуалов), а также материалы чехословацких периодических изданий, что обусловлено спецификой предмета исследования.

Ключевые слова: «Пражская весна», социалистическая демократия, идеи, интеллектуальный потенциал, исторические источники

Filipchuk Ihor Intellectual potential the Prague Spring: the analysis of sources

The article deals with the process of forming of the ideological basis of construction of the socialism with a human face in Czechoslovakia in the context of the history of the crisis of 1967-1970. The problem of intellectual potential of the Prague Spring is highlighted in the context of the analysis of the necessary set of sources. The main groups of sources on the problem are

characterized; their scientific and informational value is defined. It is noted that the largest group of sources are materials personal by origin these sources can be divided into two groups.

The first group included labor leaders and articles reformist wing of the Communist Party of Czechoslovakia A. Dubčeka, J. Smrkovského, O. Šika, Z. Mlynářa and other. The second – the work of members of the liberal Czechoslovak intellectuals (I. Sviták, K. Kosík, I. Klíma, V. Havel, L. Vaculík and other) and materials of Czechoslovak periodicals («Rudé právo», «Literární noviny», «Literární listy», «Listy», «Kulturní tvorba») due to the specific of the subject of the study.

Keywords: Prague Spring, socialist democracy, ideas, intellectual potential, historical sources

Рецензенти:

Тробські Мацей, доктор габілітований, професор

Тодоров І.Я., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 23.01.2017 р.